

Erdoğan, U. (2021). Sanayi toplumları bağlamında Dahrendorf'un sınıf anlayışı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1457-1489.

DOI: 10.21550/sosbilder.876739
Araştırma Makalesi / Research Article

SANAYİ TOPLUMLARI BAĞLAMINDA DAHRENDORF'UN SINIF ANLAYIŞI

Umut ERDOĞAN*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 8 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 18 Mart / March 2021

ÖZET

Sınıf ve sınıf çatışması sosyolojide üzerinde en çok tartışılan alanlardan biridir. Çatışma kuramının önemli isimlerinden Ralf Dahrendorf ise bu tartışmaya sanayi toplumlarında sınıf ve sınıf çatışmasının nasıl bir değişim yaşadığını "Class and Class Conflict in Industrial Society" adlı çalışmasında ele almıştır. Dahrendorf'a göre klasik Marksist anlayışın aksine sanayileşme sonrasında sınıf çatışmasının işçi sınıfı ve kapitalistler arasında artık gerçekleşmesi mümkün değildir. Sanayi toplumlarında yaşanan değişimler işçi sınıfının ve kapitalistlerin yapısını değiştirmiştir. Her iki sınıf da kendi içinde farklı çıkarlar ve konumlara göre bölünmüş hâlededir. Öte yandan Dahrendorf, bir çatışma kuramcısı olarak çatışmanın sanayi toplumlarında ortadan kalkmadığını söyler. İşlevselci teoriden de etkilenen Dahrendorf, çatışmanın işlevselleşmesinden bahseder. Bu çalışma bağlamında Dahrendorf'un "Class and Class Conflict in Industrial Society" (1959) tarihli eseri temel alınarak önde gelen çatışma kuramcılarından biri olan Dahrendorf'un sanayi toplumlarında değişen sınıf ve sınıf çatışması üzerine düşünceleri aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dahrendorf, sınıf, sınıf çatışması, sanayileşme, sanayi toplumu

Dahrendorf's Class Approach in the Context of Industrial Societies

ABSTRACT

Class and class conflict is one of the most debated areas in sociology. Ralf Dahrendorf, one of the important names in conflict theory, discusses how class and class conflict

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara / TÜRKİYE, erdogan.e.umut@gmail.com

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 22 Sayı: 41 / Volume: 22 Issue: 41

had changed in industrial societies with his work "Class and Class Conflict in Industrial Society". According to Dahrendorf, any conflict between capitalists and proletariat is no longer possible. The structure of classes has changed in industrial society. Both classes are divided within themselves according to different interests and positions. But as a conflict theorist who is also affected by functionalism, Dahrendorf argues that there is also conflict in industrial society but it is also functionalized. In the context of this study, Dahrendorf's thoughts on class and class conflict will be explained according to his study, "Class and Class Conflict in Industrial Society" (1959).

Key words: *Dahrendorf, class, class conflict, industrialisation, industrial society*

Giriş

Kökenlerini Marx ve Weber'den alan çatışma kuramı, iki ismin yaklaşımları ışığında farklı gelişme çizgileri izlemiştir. Marx'a göre toplumsal çatışmanın olmadığı bir toplum düşünülemez, çatışma Marx için çatışmasız bir topluma gitmenin itici gücüdür. Öte yandan Weber'de çatışma karşımıza toplumun devamlılığını sağlayan bir unsur olarak çıkar. İki yaklaşımdaki ayrım günümüz sosyolojisinde Marx'ı izleyen sosyal bilimcileri toplumsal eleştiriye yönlendirirken, Weber'in yolundan giden bilim insanlarını ise toplumsal gerçekliklere odaklanan analitik yaklaşımlara yönlendirmiştir.

Çatışma kuramcılarına bakıldığında, onların da işlevselciler gibi toplumsal yapılar ve kurumların araştırılmasına yöneldiği görülebilir. Bu kuram, çoğunlukla yapısalcı görüşlerin doğrudan karşıt iddialarıyla benzerdir. Buna en iyi örnek, Ralf Dahrendorf'tur. İşlevselcilere göre toplum durağandır ve en fazla hareketli bir denge hâindedir; ancak Dahrendorf ve çatışma kuramcılarına göre toplum her noktada değişme hâindedir (Ritzer, 2008: 126).

Dahrendorf'un teorik problemi, sanayi toplumlarındaki sınıf çatışmasının açıklanmasıdır. Toplumsal çatışma anlayışını Marx'ın ekonomik sosyolojisi ve Weber'in güç analiziyle birleştirmiştir (Turner, 2010: 238). Marx ve Weber'in izlerini taşıyan çatışma yaklaşımına

karşılık Dahrendorf'un işlevselci teoriden de etkilendiği görülebilir. İşlevselci teoriye yönelttiği eleştirilerde toplumun çatışmacı yönünün yok sayıldığını savunan Dahrendorf, işlevselci teorinin toplumsal yapıyı tam olarak yansıtmadığını, toplumun sadece uyum ve dengeden oluşmadığını belirtir. Modern toplamları anlamak için çatışma ve denge beraber ele alınmalıdır. İşlevselci teoride toplumsal birimler arasındaki uyum ve denge ile yapının sürekliliğinin sağlandığı görüşü mevcutken Dahrendorf'un kendi teorisinde toplumsal birimleri değişmenin ve çatışmanın öncülleri olarak değerlendirmektedir. Aynı bağlamda değerlendirilebilecek bir başka eleştirisi ise işlevselci teorinin toplumsal bütünleşme için ihtiyaç duyduğu norm, değer, ahlak gibi unsurların Dahrendorf'a göre toplumda zorunlu olarak koordine edilmiş olmasıdır; bu, toplumsal bütünleşmenin aslında bir "zorlama" ile gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Sosyal sistemin kurulmasında normlar ve değerler işlevselci teori için zorunludur; çatışma teorisi açısından bakıldığında ise bunlar zorunlu toplumsal birliktelikler olarak karşımıza çıkar. Farklı konumları işgal eden toplumsal grupların daima uyumlu biçimde çalıştığı iddiasını öne süren işlevselci teoriye karşılık, çatışmacı teori açısından baktığımızda bu grupların uyumlu olarak çalışmasında sistem içindeki otoritenin meşru gücünün kabulünü şart koşan, baskıyla kurulmuş güç ilişkilerini görürüz. Dahrendorf bu yüzden işlevselci teorinin değişmeye izin vermeyen bir yanının oluşuna da işaret eder. Öte yandan Dahrendorf rol, statü gibi işlevselcilerin sıklıkla kullandığı kavramları farklı anlamlarda da olsa kullanır. İşlevselcilerin toplumsal tabakalaşmada prestije dayanan statü gruplarına odaklanmasına karşılık Dahrendorf'ta statü grupları, toplumdaki otorite ilişkileriyle yaratılmış benzer rollerden oluşan grupları temsil eder ve bunlar aslında çatışma grupları olarak açıklanmaktadır (Dahrendorf, 1959: 159-163).

Sanayi Toplamları ve Sanayi Sonrası Toplamlar

1950'lerden sonra Daniel Bell, S. M. Lipset, Raymond Aron ve Ralf Dahrendorf'un da aralarında olduğu sosyologlar, post-endüstriyalizm (sanayi sonrası toplum) kavramını ortaya attı. Sosyologdan sosyoloğa değişiklik göstererek post-kapitalist toplum, post-burjuva toplum, teknolojik-toplum, bilgi toplumu gibi kavramlar aracılığıyla bahsediliyor olsa da bu kavramlar teknoloji, bilim ve kültürün özel mülkiyet ve sınıf karşısındaki önceliğine dikkat çekti. Marksizm'in tarihsiciliği karşısında sosyologlar, kapitalizmin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda gösterdiği farklılıklara işaret etti. Sanayi toplumunda öne çıkan sınıf konumu ve sınıf savaşı gibi belirleyici ilkeler karşısında sanayi sonrası toplumda teorik bilginin öne çıktığı, geleneksel işverenin yerini bilim insanlarının aldığına, üniversitelerin de bu bağlamda öneminin arttığı ileri sürüldü (Swingewood, 2014: 342-343). 1960'lar ve 1970'lerle birlikte sanayi sonrası toplamlar dair daha fazla görüş paylaşılır oldu. Sosyologlar sanayi sonrası toplamlar üzerine teorilerini paylaştı. Öne çıkan çalışmalardan birinin sahibi 1973 tarihli *The Coming of Post-Industrial Society* adlı çalışmasıyla Bell'di. Bell'e göre bilim ve teknoloji arasında yeni bir ilişki gelişmiş, emek tasarrufu sağlayarak ilerleyen sanayide icat ve yeniliğin kaynağı bilgi olmuş, yüksek teknoloji üretime dâhil olmaya başlamış, eğitim sosyal hareketlilik için araca dönüşmüştü (Bell, 1999: 16). Bu bağlamda sanayi sonrası toplum endüstriyel açıdan mal üretiminden hizmet ekonomisine geçilen, vasıflı ya da yarı vasıflı işçilerden beyaz yakalıların ağırlık olduğu, orta sınıfı daha genişleyen bir toplum doğru ilerleyen, politikacılara meydan okuyacak bilgi sınıfının ortaya çıktığı, teorik bilgiye ve teknoloji kontrolüne dayalı bir topluma yol almayı ifade ediyordu (Slattery, 2008: 462). Bell'in kendi çalışmaları kapsamında sunduğu fikirlerinin haricinde sanayi sonrası toplamlar üzerine Peter Drucker'in *The Age of Discontinuity* (1969) ve Alvin Toffler'ın *Future Shock* (1970) adlı çalışmaları da sanayi sonrası toplamlar teorilerinin

daha geniş alanlara yayılmasını sağladı. Bu yolla tarım toplumundan ve sanayi toplumundan farklı olan yeni bir topluma, sanayi sonrası topluma geçişe dair özellikle Batı'da bir bilinç yaratılmaya çalışıldı (Kumar, 2005: 29).

1970'lerde üretim biçimlerinde yaşanan değişimler, sanayi sonrası toplamları 1900'lerin başından bu yana devam eden ve kitlesel üretim amacıyla yoğun kol gücünün dâhil olduğu, işbölümünün keskin sınırları olan Fordist üretim sürecinden kopardı. Henry Ford tarafından geliştirilen, özellikle savaş sonrası Amerika'da yoğun biçimde kullanılan Fordist üretim, kitlesel üretim yöntemleri kullanılarak hareketli montaj bantlarıyla, sürekli aynı rutine dayanan ve vasıflı ya da yarı vasıflı işçilerle yapılan büyük ölçekli üretimdi (Slattery, 2008: 441). Fordist üretimin aksine, esnek bir üretim biçimi anlamına gelen post-Fordist üretim biçimi, sanayi sonrası toplumla başlayan teknolojik değişimlerden etkilendi. Tüketici taleplerine öncelik veren, küçük ölçekte ve farklılaşmış taleplere göre üretim yapabilen, üretim sürecinin daha parçalı bir yapıya geçtiği post-Fordist üretim ile işgücü de eski yapısında farklılaştı. Fordist üretimin katı iş tanımının aksine post-Fordist üretimde işçiler kısıtlı uzmanlık alanları yerine esnek üretim biçimine uygun olarak çeşitli işlerde çalışabilir hâle geldi. Fordist üretim modelinin değişmesi, şirketleri ürün yelpazelerini genişletmeye, daha az ve düşük birim maliyetle daha kısa sürede üretmeye yönlendirdi. Sanayi sonrasında toplumun üretim modeline uyum sağlamak için üretimin talebe göre ayarlanabilmesi için şirketler maksimum esneklik, üretkenlik ve hız kazanabilmek için işçilerin özyönetimi üzerine de çalıştı. Fordist dönemde işçilerin bağımsızlığı ve yaratıcılığı teşvik edilmez, hatta önlenirken, post-Fordist dönemde işçilerin yaratıcılığının da üretime dâhil edilmesi amaçlandı. İşçilerin kendi çalışma sürelerini kontrol edebilmeleri, eskinin sabitlenmiş süreleri ve yöntemlerinden farklı olarak işçinin kendisini daha verimli çalışmaya ayarlayabilmesi adına terk edildi. Esnek üretim, optimum zaman yönetimi, üretken bir işbirliği

hâline getirilmeye çalışıldı (Gorz, 1999: 30). Post-Fordist dönemde işçi, sermayenin zenginleşmesi için çalışma hayatında bireysel üretici güç bakımından yoksullaşan, zihinsel ve bedensel olarak adeta kötürümleştirilen, akıl ve kavrayış bakımından körleştirilmesi amaçlanan işçiden farklıydı (Marx, 2013: 350).

Enformasyon ekonomisi olarak tanımladıkları sanayi sonrası ekonomiye geçişte Negri ve Hardt, Fordist üretim biçiminde yaşanan değişikliği Toyotist modele geçiş olarak tanımlar. Üretim modelleri arasında yaşanan yapısal değişim, metaların üretimi ve tüketimi arasındaki iletişim sistemi ile ilgilidir. Standart metaların seri üretimine odaklanan Fordist modelinin tüketici karşısındaki sağır hâli yerine sanayi sonrası dönemde üretimin planlanması tüketici ile sürekli iletişim hâlinde gerçekteşmeye başladı. Üretim kararı, piyasanın taleplerine göre alınır, üretim ve tüketim arasındaki etkileşim artar oldu. Üretimde yaşanan enformatikleşme, sanayi sonrası toplumda Fordist dönemin aksine maddi-olmayan emeği de ortaya çıkardı, vasıflı ya da yarı vasıflı işçilerin iş tanımlarının ötesinde yeni iş tanımları oluştu. Hizmet sektörünün sanayi sonrası toplumda yükselişe geçmesi ile üretim bandının yerine aę modeli geldi ve işçiler aralarındaki mesafelerden bağımsız olarak iletişim kurabildiği çeşitli çalışma ortamlarına sahip oldu (Hardt & Negri, 2002: 302-307). Drucker ise sanayi sonrası toplumlarda yükselen dört yeni unsuru 1969 tarihli çalışmasında aktarır. Bunlardan birincisi bilgi endüstrisidir. Sanayi toplumlarında elektrik ne ise, sanayi sonrasında toplumlarda aynı rolü bilgisayarın alacağını vurgulamaktadır. İkinci sırada ise okyanus-ötesi fırsatlara, deniz taşımacılığının kara taşımacılığı karşısındaki düşük maliyetine ve kolaylığına dikkat çekerek okyanusların büyük birer ekonomik kaynak olarak değerlendirilmesinin önemini hatırlatır. Üçüncü olarak hammadde konusuna değinen Drucker'e göre yeni teknolojilerle daha fazla çeşitlilikte hammadde kullanımı ve ihtiyacı artacaktır. Son olarak, insanların yaşam alanlarının yeni teknolojiler ve bunlara dayalı sanayilerle daha fazla çevreleneceğine

işaret etmektedir (Drucker, 1969: 22-30).

Fabrikayı baskın üretim biçimi olarak kuran ve işçinin makine üzerindeki denetimini ayıran sanayi devriminin sonrasında, sahiplik ve üretim araçlarının denetimini ayıran şirket devrimi yaşandı. Mülkiyette bir dağılma yaşandı. Fabrika sahibi eski aktif konumunu kaybederek yönetimde daha pasif kaldığı, fiziki malların mülkiyetinden doğrudan sorumlu olduğu dönemin aksine kâğıt üzerindeki imzalardan biri hâline geldi. Fiziki mülk sahibiyle arasındaki manevi bağı kaybederek, sahibinin uzantısı olmaktan çıktı. Yaşanan değişimler, bireylerin gelirlerini kendisi dışındaki güçlere daha bağımlı kıldı, servet üzerinde bireyin kontrolünün gücü azaldı. Bireysel servet, organize piyasalar aracılığı ile likit hâle geldi. Zenginlik, doğrudan sahibi tarafından kullanıldığı biçimini yitirdi. Mal sahipliği ve kontrol yetkisi ayrıştı (Berle & Means, 1999: 64-65). Sanayi sonrası toplumda yönetimdeki değişimlere paralel olarak üretim modellerindeki farklılaşma bağlamında da sanayi öncesinde toplumdaki ayrıldığından, vasıflı ve vasıfsız işçilerin çalışma hayatı da değişti. Üretim modellerine bağlı olarak yaşanan dönüşümler, işçi sınıfının yapısını da değişime uğratmış, gündeme Dahrendorf'un sınıf anlayışı gibi klasik Marksist sınıf anlayıştan farklı yaklaşımları getirmiştir.

Marx ve Sonrası

Dahrendorf, sanayi toplumlarının yapısında Marx'tan bu yana yaşanan değişimleri ele alırken iki nokta üzerinden ilerlemektedir: Birincisi, Marx'ın sınıf teorisi, sanayi toplumlarında (ampirik gözlemlerle) yanlışlanmıştır. İkincisi, çatışma ve değişim, sanayi toplumlarında genel olarak farklılaşmıştır (Dahrendorf, 1959: 36). Marx'ın sanayi toplumları analizi ve sınıf analizi ile de Dahrendorf bu bağlamda ayrışır. Marx'a göre sermayenin, toprak mülkiyetinin ve emeğin ayrılmasıyla başlayan işçinin ölümü süreci, kapitalizmde işçiyi hayatta kalmasına yetecek kadar kazanacağı bir duruma sürükler.

Kapitalist kazandıkça kazanmaya devam edemiyor olsa da kapitalist kaybettikçe kaybedecek olan işçinin en elverişli toplumsal durumda bile sermayeye kölelik etmek ve daha fazla rekabet dışında bir seçeneği olmaz. Marx, işçilerin kapitalizmde asla sermayedar ile uzlaşabilecekleri bir yol olmadığını belirterek, işçilerin durumunun gittikçe kötüleşeceğini öne sürer. İşçi, işbölümü ile emeğin üretici gücünün yükselmesine rağmen ancak daha da yoksullaşacak ve makineleşecektir (Marx, 2014: 17-22). Marx'ın gelir dağılımındaki eşitsizlikler olarak değerlendirdiği ve zorunlu olarak çatışma hâlinde olan sınıflar, üretim ilişkilerinin bir boyutudur (Giddens, 2014: 78). Kapitalizmle sınıf karşıtlıkları giderek yalınlaşarak iki büyük cepheye ayrılacak, her geçen gün daha da bölünecektir (Marx & Engels, 2014: 50).

Marx'a göre bireyin dâhil olduğu grubun niteliği, ait olduğu bir sınıfın varlığına işaret ederek, bu sınıfın sınırlarını da belirler. Üretim biçimi ve üretim biçimiyle olan ilgileri doğrultusunda belirlenen toplumsal iş bölümündeki konumları ise bireyleri benzer ekonomik koşullarda ve çıkarlarda birleştirir. İşçilerin ve kapitalistlerin kişisel hayatını belirleyen de üretim tarzıyla kurdukları bu ilişkidir. Marx'taki sınıf bilinci ise, bahsedilen ortak çıkarlara dair bilinci, kültürel eylemi ve ortak siyasi eylemi kapsar. Oluşan iki keskin kutup birbirine karşıt konumda farklılaşır (Ollman, 2008: 200-207). Marx'ta sınıf bilincinin önemi, sınıfsal mücadele bağlamında değerlidir. Sınıfsal aidiyete sahip ancak sınıfsal mücadeleye dâhil olmamış bir sınıf, kendinde sınıf olarak değerlendirilir. Sınıfsal bilinçle hareket edip sınıfsal mücadeleye katılmış bir sınıf ise kendi için sınıftır (Andrew, 1983).

Marx, Engels ile birlikte kaleme aldıkları Komünist Manifesto'da ise sanayileşmeyle beraber sınıf karşıtlıklarının yalınlaştığı bir dönemin yaşandığını ifade eder. Tarihin (yazılı tarihi kastederek) başından beri devam eden katmanlaşmış, bölünmüş toplumsal yapı içinde farklı sınıfların ve bu sınıfların farklı katmanlaşmaları olduğuna gönderme yaparlar. Modern dönemde ise; feodal toplumun üzerinde yükselen

burjuva toplumuyla beraber yeni baskı ve savaş koşulları eskilerinin yerine gelmiştir; eskiden değişen tek Őey, içinde yaşanılan dönemin iki karşı kutba bölünmekte olduğudur. Marx ve Engels, toplumun iki karşıt grup hâlinde ayrıştığı bu dönemin, her geçen gün daha fazla kutuplaşarak bölündüğü bir dönem olması nedeniyle bir “yalınlaşmadan” bahseder. Burjuvazinin döneminde her meslek grubu ücretli işçiye, burjuvanın ücretli işçisine “dnştrlmştir”. Sürekli bir alt-üst oluş olarak betimlenen bu dönemde belirsizlik hâkimdir. Burjuvanın kendisi etrafında Őekillendirdięi toplumda üretim araçları ve mülkiyetin parçalı yapısı gittikçe azalmaktadır; tek merkezde toplanmaktadır (Marx & Engels, 2014: 50-55).

Marx'ın sınıf ve sınıf atışması analizi, Dahrendorf tarafından eleştirilir. Marx'ın bahsettiği proleterleşme, sanayi sonrası dönemde işçi sınıfının güncel durumuna karşılık gelmemektedir. İşçilerin yaşam koşulları zaman içinde iyileşmiştir. Üretim araçları sahipliği üzerinden tanımlanan sınıf ve sınıf atışması kavramları artık gerçeği yansıtmamaya başlamıştır; g sahipliğinde farklı yollar da artık mümkündür. İşçi sınıfında olduğu gibi kapitalistler arasında da bölünmelerin ortaya çıkması bu değişim sonucunda olmuştur. Çatışma, homojenleşmiş bir yapı içinde gerçekleşmemektedir. Dahrendorf bu noktada Marx'a da işlevselcilere de bir eleştiri yönelterek, çatışmasız bir toplumun imkânsız olduğunu ifade eder (Khne & Leonardi, 2020: 43-44).

Marx (ve Engels) bu bağlamda burjuvaziyi de yekpare görür; genişleyen pazar içinde birlikte hareket eden, ortak çıkar ve amaçları olan burjuva, proleterleştirdiği kitleler karşısında bir bütün hâlinde ortak bir amaı paylaşır. Toplumsal ilişkilerin tamamına yayılan o belirsizlik ve kaos, burjuvanın hareketlerinde görülmez. Burjuvazi, yeni ortaya çıkan işçi sınıfının aksine sınıf bilincine de sahiptir. Dahrendorf'un analizinde ise sanayileşmeyle birlikte anonim Şirketleri artırmasının kapitalist toplumlarda sermaye sahipliği ve kontrol arasındaki mesafe ayrılmış,

yönetici sınıfların oluşmasıyla da yönetici ve işçi arasına bir mesafe girmiştir. Böylece üretim ilişkilerinde yeni bir ayrışma yaşanmıştır (Dahrendorf, 1959: 43). Bu ayrışma “bir işlevi olmayan kapitalistler” ve “işlevi olan ama sermayesi olmayan” yeni sınıfları oluşturmuştur. Kapitalistlerin konumunun üretim ilişkilerindeki değişimiyle, yeni oluşan yönetici sınıf, kapitalist toplumlarda da bir değişim yaratmıştır. Kapitalist rollerin değişimi ile girişimci sınıfın yapısı da değişmiştir.

Marx ve Engels, burjuvazinin sonunu işçi sınıfının getireceğine inanmaktadır. İki kutba ayrılan bu toplumsal yapı içinde çıkar ve amaç farklılıklarının varlığına işaret edilmez. Yalnızca sermayeye paralel genişleyen ve işçileşen kitlelerden bahsedilir. Sanayileşmeyle genişleyen işçi sınıfı, gittikçe güçlenen ve gücünün farkına varan bir sınıf olarak ele alınır. Sayıca çoğalmada işaret edilen, sınıf bilinci de gittikçe yükselen bir sınıftır. İşçi sınıfı, sanayinin coğrafi olarak da genişlemesiyle beraber birbirlerine ulaşabilmelerinin de mümkün olduğu, iletişim kurabildikleri bir sürecin içine girecektir ve bu da birliklerini güçlendirecektir. Burada, sınıfın siyasal savaşı için gereken birliğin sağlanacağından Marx ve Engels emindir. İşçi sınıfı, siyasal bir parti olarak da örgütlenecek ve burjuvazinin içindeki bölünmelerden kendi çıkarları adına yararlanacaktır. Sanayinin gelişmesiyle birlikte hâkim sınıfın içinden de gittikçe proleterleşecek kitleler olduğuna inanan Marx ve Engels, bu süreçte hâkim sınıfta çözümlerin başlayacağını öne sürmektedir (Marx & Engels, 2014: 57-61). Sınıfların kutuplaşmasıyla tekeli piyasalar oluşacak, kârlar düşecek, ekonomik krizlerle kapitalizm kendi çelişkileri üzerine yok olacaktır.

Marksist sınıf anlayışının özelliklerine bakıldığında tüm sınıfsal ilişkilerin zorunlu biçimde antagonistik olduğunu, benzer konumları işgal eden bireylerin otomatik olarak aynı sınıf bilincini geliştirdiklerini ve bu kabul bağlamında ortak eylemliliği paylaştıklarını, paylaşılan sınıf konumunun politik eylemliliği içerdiğini ve toplumsal bir kriz anında sınıfın toplumu dönüştürmek için öncü rolü üstlendiği kabullerini

görürüz (Gubbay, 1997: 74). Marx'a göre bireyin kişiliği toplumsal koşullar tarafından belirlenir. Kapitalist ve işçinin yaşam koşullarındaki farklılaşmada ise iki grubun üretim biçimiyle kurduğu ilişkiadaki farklılaşma görülür. Bireyler, ait oldukları sınıfla birlikte toplumsal kurumlarla olan ilişkilerini benzer biçimde deneyimler. Üretim koşulları bağlamında bireyin imkân ve olanakları ile ihtiyaçlarının da ne derece karşılanacağı belirlenir (Ollman, 2008: 200).

Dahrendorf, Marx'ın üretim araçları sahipliği üzerinden tanımladığı sınıf kavramını çok dar kapsamlı bulur. Bu kavramlaştırmayı reddeden Dahrendorf, Weber'in güç analizinden de etkilenen bir sınıf anlayışı geliştirir; sınıfları emir alanlar ve emir verenler üzerinden inşa eder. Her kurum da emir alanlar ve emir verenler arasında gerilimin olduğu bir yapıdadır. Marx'ın yaklaşımından farklı olarak sınıflar bu güç ilişkileri bağlamında oluşmaktadır (Turner, 2010: 238). Parsons'ın sosyal düzende normların ve değerlerin içselleştirilmesi çerçevesindeki düşüncelerinden yola çıkan Dahrendorf, Parsons'ta bu normların toplum içindeki bir mutabakatla belirli bir güç dağılımı üzerinden gerçekleşmesinden, otoritenin sosyal kontrole özdeşleşmesinden de etkilenmiştir. Toplumda bir koordinasyon vardır. Dahrendorf'un ortaya koyduğu, çatışmacı ve işlevselci yaklaşımlardan etkilenen sınıf anlayışı, iki yaklaşımdaki iktidar anlayışının da etkisindedir. Dahrendorf, Marx'ın teorisinden sürekli bir fenomen olan toplumsal değişmeyi alır. Çatışma ise, değişimin nedenidir. Güç ilişkileriyle kurduğu yaklaşımında Dahrendorf'un temel aldığı bir diğer nokta da artık sosyal çatışmanın temeli olan otorite ilişkileridir. Bu bağlamda, Dahrendorf için otorite teorisindeki analitik bir kategoridir. Dahrendorf, otorite ile çatışmanın analizi ile bir yapısal analiz ortaya koyar (Weingart, 1969: 152-153).

Kapitalistler Marx'ın öngörülerinin aksine, farklılaşmış bir yapıya dönüşmüştür. Yöneticilik pozisyonları için işe alımlarda eskiden bürokratik bir kariyere önem verilirken Dahrendorf sanayi toplumlarında artık belli alanlarda uzmanlık bilgisine sahip olmanın bunun önüne

geçtiğini belirtir. Şirketler için avukatlar, mühendisler, ekonomistler daha önemli hâle gelmiştir (Dahrendorf, 1959: 46). Sonrasında ise yöneticilerin ve kapitalistlerin aynı referans gruplarını paylaşmaya başladığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Marx'ın beklentileri bu noktada gerçekleşmemiştir. Dahrendorf, Marx'ın işgücünün birliğinin ve homojenliğinin giderek değişeceğini öngöremediğini ifade eder. Sanayi sonrası toplumlarda ise klasik sınıflı toplum yapısı değişmiştir. Ekonomik sermayenin belirlediği sosyal grupların oluşması, yerini yaşam tarzları üzerinden bir ayrışmaya bırakmıştır. Sanayi toplumlarının makine ve kol gücüne duyduğu ihtiyacın aksine özellikle savaş sonrası dönemde bilginin endüstriyellemeye başlamasıyla yönetimden iletişime büyük dönüşümler yaşanmıştır. Matematik ve bilim sanayinin kalbine dek inmiş, üretimin mükemmelleştirilmesi amacıyla stratejik etkileşim kültürü benimsenmiştir. İktisat ve veri yönetiminin karar alma süreçlerinde merkezi öneme geçmesiyle beraber, Fordist dönemdeki katı iş tanımları ve monoton çalışma biçimleri kökten bir değişikliğe uğramıştır (Mason, 2016: 133-135). İşin yukarıdan aşağıya bir mantıkla düzenlendiği, her işçinin önceden düzenlenmiş bir plana uygun biçimde belirli bir işi yaptığı klasik dikey hiyerarşi değişerek yerini daha esnek bir iş organizasyonuna bırakmıştır (Cohen, 2009: 18). İş yönetimin olduğu kadar işçileri de etkileyen bu dönüşümler sonucunda Marx'ın homojen bir işçi sınıfı beklentisi sanayi sonrası toplumda karşılığı olmayan bir düşünceye dönüşmüştür (Touraine, 1971: 35-37). İşçi sınıfı ve kapitalistler, sınıfsal konumlarına doğru bir birikme yerine, kendi içlerinde bir ayrışma yaşamaya başlamışlardır. İşçi sınıfını yekpare bir bütün olarak düşünmek artık mümkün değildir. Sanayi toplumlarındaki işçi sınıfı, vasıfları ya da vasıfsızlıkları bakımından eşitsiz bir yapı sergiler. Yoksulluk durumunda bile eşitsizdir; yani Marx'ın beklentisinin aksine, homojenlikten oldukça uzak bir yapıdadırlar (Dahrendorf, 1959: 48). Toplumsal bir gruba üyeliğin pazar kapasitesi biçimine dönüşmesi sonucunda sınıflarda tutumlar, inançlar ve yaşam tarzları üzerinden keskin farklılıkların oluşur. Etnik farkların vasıfsızlaştırıcı hâle

gelmesiyle en düşük ücretli çalışan belirli meslek gruplarının oluşması sonucunda kronik işsiz ya da yarı zamanlı işçilerden sınıf-altı gruplaşmalar oluşur (Giddens, 1999: 141). Dahrendorf'a göre sanayileşmenin yarattığı eşitsizlikleri analiz edebilmiş olsa da Marx, işçi sınıfının yaşayacağı bu farklılaşmayı yeterince öngörememiştir. Marx, işçi sınıfının yapısının aynı ilgilere, aynı yaşam koşullarında gittikçe birleşeceği bir sürece, bu sürecin artan makineleşmenin baskısına maruz kalacağına dair çıkarımlarda bulunmuş, toplumsal hiyerarşinin de bu ekseninde oluşacağını belirtmişti. Ancak sanayi sonrası toplum gittikçe karmaşıklaşan bir yapıya bürünmüştür. Emek alanında esneklik yaratmaya giden değişimlerin yaşanmasıyla hizmet sektörü gittikçe genişlemiş, Fordist sistemin kolektif düzenlemelerinden tamamen farklı çalışma düzenleri gelmiş ve işçilerden bunlara uyum sağlamaları beklenmiştir. Yalnız mesleki becerilerin değil, teknikle kadar kişisel sermaye beraber kullanılmaya kullanıldığı bir dönem başlamıştır. Bireyler diğer işçilerle daha çok yakınlaşmaya değil, çalışma hayatında bireysel olarak daha çok öne çıkmaya başlamıştır. İşin gittikçe bölünmesi, işçileri de bölmüştür (Castel, 2003: 450-451).

On dokuzuncu yüzyılla beraber sanayi işçileri daha az yetenek gerektiren işçilere dönüşmeye başladı. İngiltere'de sanayi Devrimi'nde büyük rol oynayan pamuk üretimi ve dokuma sanayisinin gelişmesiyle başlayan süreç devamında demir ve çelik gibi metallerin işlendiği ağır sanayiye ve sonrasında ulaşım ağlarının genişlemesine, sonrasında buhar devrine son veren elektrik sanayisine doğru yol alarak büyüdü (Freyer, 2014). Buhar makinesinin ve pamuklu dokuma makinesinin işçi sınıfının tarihini başlatan icatlar olarak, sanayi devrimine ve büyük bir toplumsal dönüşüme yol açtı. Evlerde yapılan dokumanın yerini alan dokuma makinesinin peşinden her sene gelen yeni bir icat ile sanayinin birçok dalında el emeği yerini makinelere bırakmaya başladı. Daha fazla malın daha ucuza mal edilmesiyle birlikte sermayedeki artış beraberinde işçi sınıfının nüfusunda da artışa yol açtı (Engels, 2013: 44-48).

Sanayileşmeyle beraber üretimin rasyonel organizasyonunun gelişmesiyle işçiler arasında da farklılıklar arttı. Sanayi toplumlarında işgücü, sanayileşme öncesi döneme göre büyük biçim değiştirdi. Çalışarak elde ettikleri para hariç hiçbir geliri olmayan işgücü olan işçi sınıfı ortaya çıktı. Sanayi işgücünde çalışma hayatı düzenlilik rutini ve monotonluk ile tanıştı. İşçiler rasyonel bir iş bölümü çerçevesinde çalışmaya başladı. Daha fazla işçinin istihdam edilmeye başlanması ile sanayileşme köylerden kentlere doğru ilerledi, zamanla kırsalda çalışandan daha fazla işçi kentlerde çalışır oldu. Toplumsal yaşamın değişen yapısı, işçilerin geleneklerini de değiştirerek onları yeni bir yaşam tarzı ile tanıştırdı (Hobsbawm, 2013: 78-81). Sanayileşmenin gelişmesiyle işçiler için yeni kategoriler de doğdu: Kalfalık (semi-skilled). Gittikçe yarı-vasıflı bu işçiler (semi-skilled), vasıfsız (unskilled) işçilere göre sanayide daha fazla sorumluluk alabiliyor, ama teknik beceriler bakımından yüksek vasıflı (high-skilled) işçilerden tamamen ayrılıyordu. Eş zamanlı olarak, yüksek vasıflı mühendislik işlerinde çalışabilecek işçiler de bu dönemde yeni bir kategori oluşturmaya başladı (high-skilled). Artık, oldukça karmaşık çalışma sistemleri olan makineler yüksek teknik bilgi gerektiren tasarımcıları, bakım işçilerini, tamircileri, onları kullanacak işçileri gerektiriyordu. Yaşanan bu değişimler sonrasında işçi sınıfı arasında yaptıkları işe ve yeteneklerine göre de bir hiyerarşi oluşmaya başladı. Dahrendorf, Marx'ın bu noktada yanıldığını belirterek, sanayi toplumlarında heterojen ve eşit bir dağılım olmayan işçi sınıfına dikkat çekmektedir. Marx'ın iddiasının aksine tek tip bir işçi sınıfı yoktur. İşçi sınıfı içinde yaşanan bu bölünme sonucunda Dahrendorf'a göre, üç grubun yalnızca yetenek düzeylerine göre değil, aynı zamanda sosyal statülerine göre de bir bölünme yaşanmıştır. Bölünmeye etki eden, farklılaştırıcı başka faktörler de vardır. Yarı-vasıflı işçiler nerdeyse devamlı olarak vasıfsız işçilerden daha yüksek bir ücret alır. Vasıflı işçiler ise genellikle maaşlı çalışanlardır ve böylece artık beyaz yakalı statüsüne dâhil olurlar. Bu yüzden, ortaya çıkan yetenek hiyerarşisi, işçi sınıfı içindeki bir hiyerarşi ve yetkilendirilmiş otoriteye

karşılık gelerek, Marx'ın homojen dağılım öngörüsünü bozar (Dahrendorf, 1959: 49-50).

Modern sanayi toplumlarında işçi sınıfı içindeki ayrışmalar işçilerin kendi içlerinde de çıkar çatışmaları yaratabilecek güçtedir. Çıkarları gittikçe birbirinden uzaklaşan yeni statü grupları oluşturmuş olan işçi sınıfı içindeki bu hiyerarşik yapı, örneğin yarı-vasıflı işçinin çıkarları ile yüksek vasıflı işçinin çıkarlarını ücret talepleri gibi noktalarda karşı karşıya getirebilecektir. Marx'ın çıkarları birbirine yaklaşan işçilerinden artık bahsetmek mümkün değildir (Dahrendorf, 1959: 51). Marx'ın sınıf teorisi ise sınıfların gücü ve sınıf çatışması bağlamında var olabilmektedir. Bu yüzden sınıf, bir ilişkiler ve eylemler bütünü olarak karşımıza çıkar. Kendi içinde farklılaşmış bir yapı değildir (Milios, 2000: 290).

Sermayenin ve emeğin ayrışmasıyla modern toplumlarda yeni bir tabaka da ortaya çıktı; "yeni orta sınıf". Dahrendorf, yeni orta sınıfa dair teorileri içinden birbirine zıt iki teoriyi inceler. Bunlardan ilkinde göre yeni orta sınıf aslında eskinin kapitalist ya da burjuva egemen sınıfının bir uzantısı biçimindedir. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre, maaşlı çalışanların sosyal statülerine bakıldığında artık eskinin girişimci kapitalistlerinin görev bilincine benzer bir durum görmek mümkündür. Diğer görüşe göre ise, yeni orta sınıf işçi sınıfının birebir uzantısı olmasa bile işçi sınıfına kapitalistlere ya da yönetici konumdakilere göre daha yakındır. Bu yüzden onlara göre yeni orta sınıf, işçi sınıfına daha yakındır. Beyaz yakalılarının konumu, ücretli işçilerin konumuna çok benzerdir; bu noktada işçiler gibi her iki sınıfı da mülksüz olarak ele alırlar. Beyaz yakalılar ve işçiler arasındaki statü farkının da gittikçe azaldığını vurgularlar (Dahrendorf, 1959: 54).

Dahrendorf, iki teorinin hangisinin daha uygun olduğuna odaklanmak yerine yeni orta sınıfı ayırt etmeye yarayacak kriterlere odaklanır. Ona göre, yeni orta sınıfta, sınıf yapısına ve sınıf çatışmasına

yön verecek bir durumu tespit etmek daha önemlidir. Bürokratik hiyerarşinin parçası olan maaşlı çalışanlar ve bu hiyerarşinin parçası olmayan maaşlı çalışanlar arasında bir ayırım yapılabilir. Bu hiyerarşi içindeki bürokrasi dışında kalan beyaz yakalılar arasında bir ayırım çizgisi çeker (Dahrendorf, 1959: 55). Sınıf çatışması açısından bakılırsa sanayi işçileriyle yeni orta sınıfın bir bölümünün benzerliği vardır. Birbirine benzeyen bu bölümde mağaza ve restoran çalışanları, ticari firma çalışanları, maaşlı işçiler, maaşlı ustalar, işçiler yer alır. Dahrendorf, bu gruba zamanla teknisyenlerin de dâhil olacağını söyler. Marx'tan bu yana emek ve sermayenin ayrışması, toplumsal gelişmelerin sonucudur. Ancak yeni orta sınıfın varlığı, aslında bir ayrışmanın sonucudur. Bu kavram Dahrendorf'un gözünde aslında bir sınıf değildir. Her ne kadar yeni orta sınıf olarak tanımlanacak bir sınıf olmasa da, tarihsel gelişim içinde yaşanan değişimler sonucunda beyaz yakalı işçiler ve bürokratların varlığı ve bu grupların büyümesini de inkâr etmez.

Dahrendorf, Marx'ın tanımladığı sınıflara yeni bir sınıf eklemeyen, beyaz yakalıların ve bürokratların sınıf yapısı ve sınıf çatışması üzerinde nasıl bir etkisi olduğu sorusunu sormaktadır. Burjuva ve işçi sınıfına ek olarak artık maaşlı çalışanlar da vardır; maaşlı çalışanlar, bu eski iki sınıfın uzantısı biçiminde oluşmuştur. Eskinin egemen sınıfının yekpare yapısı değişmiştir. Egemen sınıf artık miras kalan bir sermaye ya da güce sahip bir grup değildir; kendi içinde işlevine ve yönetimdeki gücüne göre ayrılmıştır (Touraine, 1971: 29). Bürokratlar burjuvaya, beyaz yakalılar işçi sınıfına yaklaşmıştır. Her iki sınıf da bu uzantılar yoluyla ayrılarak, sonrasında yaşadıkları süreçlerle daha karmaşık ve heterojen hâle gelmiştir. Yeni unsurlar kazanan bu sınıfların içlerindeki birlikteliğin de ne kadar kesin olmadığı bu süreçte görülmüştür. Beyaz yakalı işçiler, sanayi işçileri gibi ne mülkiyete ne de otoriteye sahiptir; ancak eski işçi sınıfındakinden oldukça farklı özellikler sergilemektedir. Benzer şekilde, bürokratlar da otoritenin uygulanmasında pay sahibi olsalar da eskinin yöneticilerinden farklıdır.

Dahrendorf, emek ve sermayenin ayrışmasından fazlasını içeren bu durumu sınıf kavramı ve kapitalizm sonrası toplumlardaki sınıf çatışması ekseninde ele alır. Artık sınıflara dâhil edilen katılımcıların meseleleri ve çatışma kalıpları değişmiştir. Dahrendorf bu yüzden Marx'ın toplum hakkındaki görüşlerini oldukça sade bulur; eğer iki büyük homojen, kutuplaşmış sınıf bulunuyor olsaydı řu an o gruplar zaten var olmaya son verirdi. Bu yüzden Marksist teori, onun için, değiştirilmediği sürece başarısız olmaya mahkûmdur (Dahrendorf, 1959: 56-57).

Sermayenin ve emeğin ayrışmasının yanı sıra, yeni orta sınıfın bölümleri tarafından bu ayrışmanın genişlemesi, sınıf yapısına doğrudan ve açıkça etkide bulundu. Marx sonrasında sınıf açısından meydana gelen tek ve sınıf üzerinde etkili olan değişim bu değildi. Totalitarizm ve sosyalizm gibi politik ve ekonomik güçlerin dışında, hareketlilik ve eşitlik de sınıf yapısı ve sınıf çatışması üzerinde etkili oldu. Marx için hareketlilik, tarihteki kısa dönemli geçişler kapsamında bir toplumun çöküş ya da ortaya çıkış belirtileri şeklinde ele alınıyordu. Dahrendorf'a göre bu durum değişmiştir. Sosyal hareketlilik, sanayi toplumlarının yapısının önemli bir unsurudur. Sanayi toplumlarında sosyal hareketlilik engellenirse çöküş öngörülür. Sosyal hareketlilik oranı, sanayi toplumları için bir ülkenin sanayileşme derecesine karşılık gelmektedir. Örneğin, sanayisiyle öne çıkan ülkelere bakıldığında endüstriyel gelişme ile sosyal hareketlilik arasındaki ilişki, tarihsel boyutta da görünmektedir. Dahrendorf, İngiltere ve Almanya için son üç kuşakta hareketlilik oranlarındaki artışı buna örnek olarak gösterir. Marx'a göre bir işçi ailesinde doğan çocuk işçi, kapitalist bir ailede doğan çocuk ise kapitalist olacaktır. Doğulan sınıfın dışında bir sınıfa dâhil olma şansı yoktu. Dahrendorf, sanayi toplumlarında bunun gerçekçi bir yanı olmadığını belirtir. Artık, sosyal konum büyük ölçüde eğitim sistemiyle ilişkilidir. Sınıf konumunun verili olması kabulünü eleştiren Dahrendorf, Weber'deki yaşam fırsatlarının ortaklığına benzer biçimde eğitimin bireyleri kapasite ve yeteneklerine göre sosyal hayata dâhil ettiğini

vurgular (Dahrendorf, 1959: 58-59). Sınıf çatışmasının yerinde, sınıfsal çıkarlarla hareket etmenin yerinde kendilerini işçi sınıfına ait görmeyen orta sınıftakine benzer bireysel sosyal hareketlilik vardır (Dahrendorf, 2017: 56).

Dahrendorf'un Çatışma ve Sosyal Yapı Anlayışı

Dahrendorf, bir tarihçinin Marx'tan sonra sanayi toplumlarında yaşanan değişiklikleri yapısal değişiklikler olarak değerlendirebileceğini ifade eder. Ancak değişiklikler, Marx'ın 1883'teki vefatından önce başlamıştır. Anonim şirketler ve farklı becerilere sahip işçiler sanayi devriminden önce de vardı; bürokratlar ve beyaz yakalı işçiler ise kapitalizmin icadı değildi, aynı şekilde sosyal hareketlilik de. Sosyal eşitliğin yaygınlaşması ise en azından Fransız Devrimi ile başlamıştı. Sosyologlar ise sosyal fenomenlere daha farklı yaklaşır. Dahrendorf, sanayi toplumlarında, Marx'ın ölümünden sonra ortaya çıkan ve yayılan bir sosyal gelişim çizgisine odaklanır. Bu değişimi Geiger'ın ifadesi ile "sınıf çatışmasının kurumsallaşması" olarak açıklar. Geiger'a göre, sermaye ile emek arasındaki gerilim ilke olarak kabul edilir. İşgücü piyasasının yapısı toplumun yasal bir kurumu hâline gelmiştir. Sınıf mücadelesi ve bu mücadelenin teknikleri ve araçları artık tanınır hâle gelmiş ve kontrol altına alınmıştır. Mücadele de, oyunun kurallarına göre gelişmektedir. Bunun sonucunda da sınıf mücadelesi en kötü (şiddetli) gücünü yitirmiş, birbirini dengeleyen güç faktörleri arasında meşru bir gerilime dönüşmüştür. Her durumda, çatışmaya neden olan örgütlenmedeki bu yapısal değişiklikler ile toplumun çıkarlarını kurumsallaştırarak bir uyum yakalanmaya çalışılmaktadır (Dahrendorf, 1959: 66).

Dahrendorf, sınıf çatışmasının kurumsallaşmasının onun varlığını sürdüreceği anlamına geldiğini belirtir. Ancak bu kurumsallaşan sınıf çatışması, Marx'ın beklediği acımasız sınıf çatışmasından farklıdır. Çağdaş sanayi toplumlarının çoğu artık kapitalist toplumlar değildir.

Dahrendorf, bu değişimin sebebi olarak toplumların kapitalizmle başa çıkamamalarını değil, tam aksine, kapitalizmle başa çıkabiliyor olmalarını işaret eder (Dahrendorf, 1959: 66). Dahrendorf'a göre her sanayi toplumu da kapitalist bir toplum değildir. Çünkü kapitalizmin üstünlüğü değişmiştir; ancak yine Marx'ın analiz ettiği kapitalist toplumlarla benzerlikler vardır. Örneğin hâlâ fabrikalar, kar, işçiler, makineler vardır. Ancak sanayi sonrası toplum, bir çöküşü de temsil etmektedir, sanayi toplumunun sınıf çıkarları tarafından yönlendirilen yapısı ortadan kalkmıştır (Dahrendorf, 1997: 15). Sanayi sonrası toplum iş bölümü temelinde şekillenen daha fazla gruplaşmaya sahiptir. Mesleki konumlara erişmenin beceri ve kapasiteyle belirlenmesi sonucunda rekabetin arttığı yeni toplumda kaynakların dağılımındaki eşitsizlikle, toplum farklılaşmıştır (Giddens, 1999: 28).

Dahrendorf, toplumun ve içindeki örgütlü birimlerin (gruplar, kurumlar, dernekler) bir yapıya sahip olduğu ya da bir yapı sergiler biçimde göründüğünü belirtir. Sosyolojideki yapısal analizde, her bir birey verili bir sosyal konumda ya da statüde, rolünü oynar biçimde değerlendirilir. Roller ve etrafındaki ilişkiler, toplum için açık ya da gizli sonuçlarıyla ifade edilir. Bunun sonucunda da, bir toplumun yapısı, sosyal rollerden ve rol kalıplarından oluşmuş bir sistem olarak ortaya çıkar. Ancak, diğer bilgi nesnelere farklı olarak insanın, sosyal yapıların bir farklılığı vardır. Onlar “verili” değildir. Tarihsel bağlamdan bağımsız analiz edilemez olsa da sosyal yapılar sürekli değişim hâlinindedir. Yani, toplumsal biçimlerin yapısal düzeni değişebilir. Ancak, tıpkı bir organizmada olduğu gibi, toplumda da kalbin ya da kolun önemi değişmez. Toplumdaki dini ve ekonomik kurumların işlevi ve işlevsel önemi ise değişmekle kalmaz, bunun yanında tüm toplumlar da sürekli değişir (Dahrendorf, 1959: 120-121). Dahrendorf, Marx'ın yapısal değişim analizini kapitalist toplum modeli üzerine kurmuş olduğu için, sınıfların verili konumlarına yüklediği rolleri abartılı ve gerçekliğini

yitirmiş olarak değerlendirir. Marx, sosyal değişimi görüyor olsa da, değişim için yapısal değişimi aslında bir araç olarak ele alır.

Sanayileşme sonrasında Avrupa'da toplumsal yapıyı açıklamak için çatışmanın düzenlendiği denge yapısı ve çatışmanın kontrol edilemediği toplumsal değişim olgusu ön plana çıkmıştır. Toplumsal değişimde, çatışmalar kontrol edilemez ve düzenlenemez biçindedir. Dahrendorf'a göre yeni düzenlemeler ve örgütlenmelerin oluşturulmasında çatışma gruplarının rolü önemlidir. Bu yüzden, değişimin motoru olacak çatışma gruplarının taşınması gereken özelliklere değinir. Dahrendorf'a göre çatışma içindeki gruplar, çatışma durumunun zorunluluğunu gerçekçi bir açıdan değerlendirmeli ve karşıt grubun temel amaçları yönünden haklılığını görmelidir. Bunun için çıkar gruplarının örgütlenmeleri zorunludur; Dahrendorf, örgütlenme sorunu yaşayan grupların düzenlenme imkânından yoksun olduğunu belirtir. Son olarak, çatışmada belirli şekilsel kurallara uymak çatışan her grup için gereklidir. Dahrendorf, bunlar gerçekleştiikten sonra toplumsal çatışmaların şiddetsizce düzenlenebileceğini düşünmektedir. Bu, uzlaşmalar sağlanırken toplumsal dönüşümün de sağlanabilmesine imkân tanımakta, yeni örgütlenmelere de fırsat vermektedir. Dahrendorf, çıkar gruplarıyla yaşanan çatışmalar sonrasında ise çıkar gruplarının lehine toplumsal değişimlerin düzenlendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, Avrupa'daki sanayi toplumlari büyük şirketlerin ortaya çıkışı, sınıf çatışmasının kurumsallaşması ve yeni teknolojilerin ortaya çıkışı gibi değişimleri yaşamıştır. Yaşanan bu değişimler büyük şirketlerin ortaya çıkmasına, büyük hissedarlığın yerini parçalanmış bir kapitalist sınıfa bırakmasına neden olduğu gibi, kurumsallaşan sınıf çatışması da burjuva ve işçi sınıfı arasındaki çatışmanın yerini uzlaşma yollarının doğmasına bırakmıştır.

Dahrendorf'un kurumsallaşan sınıf çatışması anlayışı, onun hem işlevselci hem de çatışmacı teori ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dahrendorf genel olarak iki meta kuramın çağdaş sosyolojide ayırt

edilmesi gerektiğini düşünür. Birincisi, toplumun işlevsel bir sistem olarak sürekli tekrarlayan biçimde bir arada ve dengede tutulduğu bütünleşme (integration) teorisidir. İkincisi ise, sosyal yapıyı sürekli güç ve zorlama ile kısıtlayan ve sürekli kendi içinde değişim yaşayan bir yapı olarak değerlendiren zorlama (coercion) teorisidir. Çünkü ona göre istikrarı ve değişimi, bütünleşmeyi ve çatışmayı, işlevi ve itici gücü, uzlaşma ve zorlamayı diyalektik çerçevesinde görmedikçe toplumu anlamak mümkün değildir (Dahrendorf, 1959: 159-163).

Çatışma Grupları, Açık Çıkarlar ve Gizli Çıkarlar

Dahrendorf, çatışma gruplarının analitik sürecini bir model bağlamında açıklar. Bu modelde yer alan kategoriler ise zorlama (coercion) teorisinin bağlamında kullanılır. Bunun sonucunda, çatışma gruplarının varlığı, otorite dağılımdaki ilişkilere göre gündeme gelir. Bu varsayımda, bu dağılım dikotomik bir ilişki yaratacak biçimde yetkilendirilmiş otorite dağılımı içerir. Yine bu varsayım bağlamında, farklı konumlarda konumların çıkarları da çatışmaktadır. İktidar konumlarının çıkarlarını ise Dahrendorf “iktidar çıkarları” (ruling interests) olarak tanımlar. Dahrendorf, bireysel olmayan sınıf çıkarlarının Marx'ın formülasyonundaki hâlinin bir eleştiriye ihtiyaç duyduğunu vurgular. Dahrendorf'a göre çatışma gruplarının ve grup çatışmalarının sosyolojik analizinin amaçlarına uygun olması açısından, tanımlanmış konumlardaki eylemlerin/eyleyicilerin eylemlerinin yapısal olarak oluşturulmuş yönelimlerini varsaymak gerekir. Eylemlerin bilinçli (öznel) eylem yönelimlerine benzetilerek bunların “çıkarlar” (interests) olarak tanımlanması mümkündür ancak burada dikkat edilmesi gereken, bilincin özüne yönelik bir varsayım içermemesidir. Sosyal konumların nesnel çıkarlarının psikolojik bir yanı yoktur, sonuçları sosyolojik analiz düzeyine aittir (Dahrendorf, 1959: 172-175).

Dahrendorf, her zorunlu ve koordine edilmiş ilişkide en azından gizli bir çıkar çatışması vardır varsayımından hareketle, otoritenin

meşruluğunun her zaman istikrarsız olacağı sonucuna varır. Her zaman, kurumlar içindeki otorite dağılımının meşruluğunda bir şüphe vardır. Bu bağlamda, herhangi bir otoritenin yapısındaki herhangi bir nesnel çıkar, otorite ilişkilerinin potansiyel gayri meşruluğu açısından değerlendirilebilir. Dahrendorf, ampirik otorite ilişkilerinin meşruluğu konusundaki anlaşmazlık olarak anlaşıldığı takdirde, grup çatışmasının analizinin kolaylaşacağını söylemektedir. Her toplumda, egemen grubun çıkarları, egemenliğin meşruluğunun ideolojisini oluşturan değerlerdir. Bu otoriteye maruz kalan grubun çıkarları ise, egemen ideolojiye ve onun yöneldiği toplumsal ilişkilere bir tehdit olarak görülür (Dahrendorf, 1959: 176).

Rol çıkarları, oyuncuların bakış açısını şekillendirir. Rol boyunca, kendisi için önceden belirlenmiş olan ve bilinçli yönelimlerden bağımsız biçimde, davranışların altında yatar. Belli koşullar altında, açık biçimde bilinçli hedefler hâline gelebilirler. Gizli çıkarların (latent interest) aksine açık çıkarlar (manifest interest) psikolojik gerçekliklerdir. İnsanların duygu, istek ve arzularının bir amaca yönelmiş olduğu gerçeği de bu bağlamda değerlendirilebilir. Açık çıkarların özgüllüğü, yalnızca belirli toplumsal koşullar bağlamında değerlendirilebilir. Açık çıkarlar her zaman aynı türden oluşturulmuş yapısal grup çatışmalarının bir konusunu oluşturur. Bu anlamda, açık çıkarlar örgütlü grup programlarıdır (Dahrendorf, 1959: 178).

Dahrendorf, açık çıkarların Marx'taki sınıf bilincine benzer yönleri olduğunu ifade eder. Ancak sınıf bilinci, açık çıkarlar bağlamında “gerçek kategori”dir. Marx'taki sınıf çıkarları ve açık çıkarlar birbirinden farklıdır. Örneğin, Marx'ta yanlış bilinç kavramı da vardır; Dahrendorf yanlış bilinç kavramının ancak açık çıkarların gizli çıkarlara uyarlanmadığı durumlarda söz konusu olabileceğini ifade eder. Büyük bir grubun “yanlış düşünüyor” olduğu kısmına katılmaz. Gizli çıkarlar ve açık çıkarlar arasında bağ vardır. Dahrendorf, sınıf teorisinin görevinin

açık çıkarlar ve gizli çıkarlar arasında sistematik bir bağ kurmak olduğunu söyler.

Yarı-Gruplar ve Çıkar Grupları

Dahrendorf'a göre çatışma grupları normatif fenomenler değil, toplumun katmanlarının bir parçası olan gerçek gruplaşmalardır. Bu grupları açıklarken yarı grup (quasi-group) ve çıkar grubu (interest group) kategorilerini esas alır. Toplumsal değişmeyi açıklarken yarı gruplar ve çıkar gruplarının çatışmaları üzerinden aktardığı için bu kavramlar analizinde büyük önem taşır.

Benzer otorite konumlarında bulunanlar, aynı toplumsal konumu paylaşır. Ancak ortaklaşa, geçici olarak aynı çıkarlar ya da özellikler etrafında birleşenler yığınlardır; sosyolojik olarak bir grup oluşturmazlar. Benzer biçimde, bir kurumda aynı otoriteyi paylaşanlar da bir grup oluşturmaz; örneğin tüm doktorlar ya da x şehrinde ikamet edenler. Aynı gizli çıkarlara sahip olmak bir grup oluşturmaları için yeterli değildir. Aidiyet duygusu, asgari seviyede örgütlenme için kurucu nitelik taşısa da, gizli çıkarlar tarafından açıkça talep edilmemektedir. Özdeş konum çıkarları, Dahrendorf'a göre en fazla "potansiyel" bir grup oluşturur. Bu tür grupları "yarı-gruplar" (quasi-group) olarak tanımlar. Yarı-gruplar için kurucu öge olan gizli çıkarları gösterir. Çıkar grupları (interest groups) sosyolojik anlamda mutlak gruplardır ve grup çatışmasının ana aktörleridir. Bir yapıya, örgütlenme biçimine, programa, amaca ve üyelere sahiptirler. Yarı gruplar ve çıkar grupları arasındaki fark ise her iki grubun otorite yapısının kökenlerindeki farklılıktır. İki grup arasında, egemenlik ve itaat ilişkilerini belirleyen ve bu farkı yaratan, gizli ve açık çıkarlarının biçimleridir. Yarı-gruplar, teorik bir yapının doğasında tanımlı olsalar da çıkar gruplarıyla ilişki içinde olabilirler. Bu, çıkar gruplarının gerçek fenomenler oluşuyla ilgilidir. Ayrıca, grup çatışması teorisi çıkar gruplarının çeşitliliği hakkında hiçbir ampirik açıklama içermemektedir. Grup çatışması teorisi, toplumsal çatışmalarda açık

çıkarcı gruplarının ve gizli çıkar gruplarının bir araya gelmesine odaklanır (Dahrendorf, 1959: 180-182).

Dahrendorf, çatışma gruplarının örgütlenmesinin yapısal koşullarının belirlenebilmesi için genellemelerin formülasyonuna ihtiyaç olduğunu belirtir. Malinowski'nin kurumlar için belirlediği özelliklere (Malinowski, 2016: 57) Dahrendorf da kendi çıkar grupları için vurgu yapmaktadır. Çıkar grupları üyeleri ve normları belirli, araçsal materyale, düzenli faaliyetlere ve bir tür sözleşmeye sahip gruplardır. Malinowski'nin belirttiği bu özelliklerin çıkar gruplarının örgütlenmesinin önemli özelliklerini taşıdığını belirtir. Bir yarı-grup, bir sözleşme, normlar, personel ya da maddi şartlar olmadan oluşsa bile, çıkar gruplarının bunlar olmadan oluşması imkânsızdır. Dahrendorf, sözleşme ve üyeler üzerinde özellikle durur. Örgütlü bir çıkar grubunun, yarı-grup olmaktan çıkabilmesi için ise örgütün kendi işini yapan, pratikte örgütün faaliyetlerini yürüten ve örgüte önderlik eden kişiler olmalıdır. Her partinin kuruculara ihtiyacı vardır (Dahrendorf, 1959: 185). Ancak Dahrendorf, şunu özellikle belirtir; çatışma grupları liderlerin çıkarlarının varlığına muhtaç değildir. Bu tip liderlerin yarı-çıkarcı gruplarındaki varlığı, çıkar grupları olmalarına doğru giden süreç bağlamında önemlidir. Teknik bir önkoşul olarak, bu dönüşümü sağlama rollerini onlar yüklenir. Bu kurucular, bir araç gibidir; örgütün başlangıç noktası ya da sebebi değildir.

Sınıf mı Çatışma Grupları mı?

Dahrendorf'a göre yarı-gruplar ve çıkar grupları sınıf olarak görülebilir. Aynı zamanda, sınıf kavramının uygulanabilirliğini de terminolojik bir konu olarak görür. Sınıf kavramının, 19. yüzyıl sanayi toplumlarındaki anlamıyla tarihsel bir arka planı olduğunu da değerlendirilmeye alınması gerektiğini söyler. Dahrendorf, Marx'tan bu yana sınıf kavramının yaşadığı değişimi, sınıf kavramının tarihsel gerçeği çerçevesinde ele almaktadır. Burjuva ve işçi sınıfı artık post-

kapitalist toplumlarda bir blok oluşturmamaktadır. Bunlar artık tekdüze gruplar değildir. Yani, Marx'ın sınıf kavramı değişmiştir. Marx'ta sınıflar üretim ilişkileri içinde kendisine benzer konumda olanlarla bireyin psikolojik biçimde özdeşleşmesidir. Örneğin, Marx'ta kendi içinde ve kendisi için sınıf ayrımları bununla ilgilidir. Kendi içinde olan sınıf henüz diğerleri ile özdeşleşecek bilince ulaşmamış, yani ait olduğu sınıfın henüz farkında olmayan sınıfken, kendisi için sınıf sosyal rolünün farkında olan sınıftır (McAdams, 2015: 5). Bu durum artık değişmiştir; sınıfların oluşumunda etken yalnızca ekonomik olarak buldukları konum değildir. Dahrendorf, modern sanayi toplumlarındaki çatışma grupları daha gevşek kümelenmelerden, farklı amaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş gruplardan oluşur. Bu gelişmeler bağlamında Marksist sınıf anlayışı, gelişmiş sanayi toplumlarındaki çatışma gruplarını anlamada yetersiz kalır. Marx'ın ele aldığı biçimde iki kutba ayrılmış çatışma gruplarından ise artık söz etmek mümkün değildir. Çatışma gruplarının ampirik özelliklerinin çoğu artık birçok değişken içermektedir. Bu bağlamda çatışma gruplarının kendi sınıf kültürlerine sahip olduğunu beklemek gerekmez. Çatışma gruplarının yapısı sanayi sonrası toplumlarda Marx'ın teorisindeki üretim ilişkileri temelinde gelişen, sahiplik, sosyoekonomik belirleyicilik unsurlarından farklı bir yapıdadır. Çatışma gruplarında ana unsur, çıkar çatışmasına dönüşmüştür. Bu yüzden Dahrendorf'a göre çatışma gruplarını ele alırken, kolektivite ve sınıf, sınıf ve parti, kendi için sınıf ve kendi içinde sınıf kavramları tamamen gereksiz değildir ancak bunlar tam bir açıklamaya da götürmez. Nihayetinde, sınıf ve katman kavramları da sosyal çatışmayı açıklamada yetersizdir. Bu bağlamda sınıf kavramı üzerine çalışarak yeniden çatışmayı açıklayacak bir yol çok işlevsel olmayacaktır (Dahrendorf, 1959: 202). Dahrendorf'un modelinde sınıf kavramı, zorunlu olarak örgütlenmiş kurumlardaki otoritenin dağılımındaki farklılıklara göre oluşan çatışma gruplarını ifade eder. Bu tanım, ortak bir kültür, ideoloji (ortak çıkarlar dışında) bir varsayım içermez.

Çatışma ve Sosyal Değişme

Dahrendorf, sınıf çatışması teorisinin özü olarak şunu belirtmektedir: Çatışma grupları kendilerini örgütledikten sonra yapı değişikliklerini etkileyen çatışmalara girerler. Bu teori, grupların tam olarak oluşmasını gerektirir ve karşılıklı ilişkilerini belirler (Dahrendorf, 1959: 2010). Yapıda meydana gelen bu değişimler ise iç ya da dış değişimler olabilir. Dahrendorf, dış faktörlere dayalı (işgal gibi) değişimleri başka bir kategoride inceler. Örgütlenen grupların yapının unsurlarında değişim yaratması ise incelediği asıl değişimler, yani iç değişimlerdir. Bu yüzden, ilk adım olarak değişimin iç ve dış faktörlerinin ayrıştırılması gerektiğini belirtmektedir. İç-yapısal değişimler, çatışma grupları tarafından yaratılan değişimlerdir. Bunlar dini gruplar ya da kır-kent sektörleri olabilir ancak önemli çatışma gruplarıdır. Bu grupların neden olduğu değişimler, yapının parçası olarak değerlendirilir. Bu bakış açısıyla, tüm değişimlerin devrimle bağdaştırılması ya da değişme sürecinin nerede-nasıl başladığının tespit edilmesi ihtiyacı da ortadan kalkmaktadır. Değişme için çatışma grupları bir referans çerçevesi sunmaktadır. Dahrendorf'a göre değişme zaten mevcuttur. Bu yüzden, ayrıca bir açıklama gerektirmediğini öne sürmektedir (Erkilet, 2013: 174-175).

Çatışma gruplarının amacı, otorite yapılarını ve bunların personelini değiştirmektir. Çatışma gruplarının oluşumu ve eyleme geçebilmeleri için ise üç aşama mevcuttur: Gizli çıkarların varlığı, bu gizli çıkarların açık çıkarlara dönüşmesini sağlayan gruplar, girişilen örgütlü mücadelenin sonunda otoritenin ele geçirilmesi (Erkilet, 2013: 177). Değişimin boyutları ise, değişimin yoğunluğu, tahripkârlığı, aniliği ve radikalliyetidir. Çatışmanın yoğunluğu, çatışmaya giren bireylerin çatışmaya kişiliklerinin ne kadarıyla katıldıklarını, bu uğurda harcadıkları enerji miktarını göstermektedir. Tahripkârlık ise çatışmanın tezahürlerine bağlı bir değişkendir (Dahrendorf, 1959: 211). Dahrendorf, yarı-grupların çıkar gruplarına dönüşmesine izin verildiğinde

çatışmaların yoğunluğunun azalacağını ifade etmektedir. Böylece birey, meşru bir rol yapısının olduğu bir örgüte dâhil olarak kurumsal bir yapıda kendisini ifade imkânı bulacaktır. Dahrendorf'a göre değişmenin aniliği tahripkârlılığıyla, radikalliği ise yoğunluğu ile ilgilidir. Değişme ne kadar ani olursa o kadar tahripkâr olacaktır. Örneğin, anilik için Ekim Devrimi'nde kadroların Bolşevikler önderliğinde değiştirilmesi gösterilebilir (Erkilet, 2013: 178-179).

Sonuç ve Değerlendirme

Kapitalist toplumlarda çatışmanın karakteristiği, yalnızca otorite ve sosyal statünün değil, aynı zamanda endüstriyel ve politik çatışmanın da üst üste bindirilmesidir. Sanayideki baskın gruplar aynı zamanda devletin de egemen grup, aile ya da kişilerini oluşturmaktadır. Sanayi, toplumun egemenlik yapısını, otorite ve çatışma kalıplarını da belirlemektedir. Siyasi alanda da yarı-grupların örgütlenmesi engellenmiştir; çünkü politika ve sanayi alanında da bu yarı-gruplar aynıdır. Bu yüzden, engellerle karşılaşmışlardır. Seçimler gibi politik engeller ile işçi sınıfının etkili çıkar grupları oluşturması zorlaştırılmıştır. Bu sosyal gerçeklik sınıf çatışmasını bir süre bastırmıştır.

Dahrendorf, sanayi toplumlarının toplumsal hareketliliğin arttığı, çatışma bağlamlarının birbirinden ayrıldığı ve çatışmaların düzenlendiğini yapılar olduğunu belirtmektedir. Yapılarda, endüstriyel ve politik mücadeleler birbirinden ayrılmış, çatışmaların yoğunluk ve tahripkârlılığı azalmıştır. Radikal değişmeler yerine uyumlu değişim süreçleri yaşanmaya başlanmıştır. Çıkar grubu olarak işçilerin toplu pazarlık yapma imkânları vardır; çatışmanın şiddeti, temsil hakkının mümkün hâle gelmesiyle azaltılmıştır. İşçi, işveren ve devlet arasındaki düzenlenmiş sosyal iktisadi ilişkilerden oluşan modern anlamda bir endüstri ilişkileri sistemi oluşmuştur.

Sanayi sonrası toplumda çatışma, klasik Marksist anlayıştakinin aksine artık şiddetli olmadığı gibi devrimci bir yöne de sahip değildir.

Marx'ın beklentisinin aksine iki kutup hâlinde ayrışmamış hâlde olan sınıflar arasında yıkıcı, dönüştürücü güçte bir çatışma beklemek de gereksizdir. Örgütlenmelerine “izin verilen” çıkar gruplarının sanayi sonrasında niteliği değişmiştir. Sanayi toplumlarında çatışmanın şiddeti böylece azalmıştır. Dönüşümler yıkıcı ve devrimci niteliklerinden uzaklaşmıştır. Kapitalist toplumlarda işçilerin endüstriyel ve politik çıkarlarının örtüşmesinin aksine yaşanan bu değişim, sanayi toplumlarında aralarına mesafe koymuştur. İşçinin mesleki konumunun önüne tüketim kalıplarıyla ve yaşam tarzıyla belirlenen yeni bir statü geçmiştir; bu yeni konum, kişiliğinin mesleki çıkarları için kendisini adaması gereken alanı daha sınırlı bir alanda bırakmıştır. Sınıflar, kendi çıkarları etrafında örgütlenen ve tek bir amaç uğruna hareket eden gruplar olma özelliklerini yitirerek kendi aralarında yaşadıkları bölünmeler sonucunda örgütlenme ve çatışma özelliklerini aslında yitirmiştir. Şiddetli bir dönüşüm ve değişimin öncüsü olma görevi yüklenen işçi sınıfı, kendi içinde yaşadığı bölünmelerle kapitalist sınıf karşısında devrimci gücünü kaybetmiştir. Aynı şekilde sermayedar da kendi içinde bölünmüş, sermaye ve yönetici gruplar ayrılmıştır. Sanayi toplumlarında Marksizm'in çizdiği klasik çatışma ortadan kalkmıştır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Andrew, E. (1983). Class in itself and class against capital: Karl Marx and his classifiers. *Canadian Journal of Political Science*, 16(3), 577-584.
- Bell, D. (1999). *The coming of post-industrial society*. Basic Books.
- Berle, A. A. & Means, G. C. (1999). *The corporation & private property*. Transaction Publishers.

- Castel, R. (2003). *From manual workers to wage laborers*. (Çev: R. Boyd), Transaction Publishers.
- Cohen, D. (2009). *Three lectures on post-industrial society*. (Çev: W. McCuaig), The MIT Press.
- Dahrendorf, R. (1997). *After 1989*. Palgrave Macmillan.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Standford University Press.
- Dahrendorf, R. (2017). *Reflections on the revolution in Europe*. Routledge.
- Drucker, P. F. (1969). *The age of discontinuity*. William Heinemann Ltd.
- Engels, F. (2013). *İngiltere'de işçi sınıfının durumu*. (Çev: O. Emre), Ayrıntı Yayınları.
- Erkilet, A. (2013). *Toplumsal yapı ve değişme kuramları*. Hece Yayınları.
- Freyer, H. (2014). *Sanayi çağı*. (Çev: B. Akarsu, H. Batuhan), Doğu Batı Yayıncılık.
- Giddens, A. (1999). *İleri toplumların sınıfsal yapısı*. (Çev: Ö. Baldık), Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2014). *Kapitalizm ve modern sosyal teori*. (Çev: Ü. Tatlıcan), İletişim Yayınları.
- Gorz, A. (1999). *Reclaiming work*. (Çev: C. Turner), Polity Press.
- Gubbay, J. (1997). A Marxist critique of Weberian class analysis. *Sociology*, 31(1), 73-89.
- Hardt, M. & Negri, A. (2002). *İmparatorluk*. (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.

- Hobsbawm, E. J. (2014). *Sanayi ve imparatorluk*. (Çev: A. Ersoy), Dost Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2005). *From post-industrial to post-modern society*. Blackwell Publishing.
- Kühne, O. & Leonardi, L. (2020). *L. Ralf Dahrendorf: Between social theory and political practice*. Palgrave MacMillan.
- Mason, P. (2016). *Kapitalizm sonrası*. (Çev: Ş. Alpagut), Yordam Kitap.
- Malinowski, B. (2016). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev: D. Uludağ), Doğu Batı Yayınları.
- McAdams, J. (2015). *The new class in post-industrial society*. Palgrave Macmillan.
- Marx, K. (2014). *1844 Elyazmaları*. (Çev: M. Belge), Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Kapital*. (Çev: A. Selik, N. Satlığan), 1, Yordam Kitap.
- Marx, K. & Engels (2014). *Komünist manifesto*. (Çev: C. Üster, N. Deriş), Can Yayınları.
- Milios, J. (2000). Social classes in classical and Marxist political economy. *American Journal of Economics and Sociology*, 59(2), 283-302.
- Ollman, B. (2015). *Yabancılaşma*. (Çev: A. Kars), Yordam Kitap.
- Ritzer, G. (2008). *Modern sosyoloji kuramları*. (Çev: H. Hülür), DeKi Yayınları.
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev: Ö. Balkız, G. Demirkız, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, Ü. Tatlıcan), Sentez Yayıncılık.
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. (Çev: O. Akınbay), Mesele Kitapçısı.

Touraine, A. (1971). *The post industrial society*. Random House.

Turner, B. S. (2010). Ralf Dahrendorf on citizenship and life chances. *Citizenship Studies*, 14(2), 237-244.

Weingart, P. (1969). Beyond parsons? A critique of Ralf Dahrendorf's Conflict Theory. *Social Forces*, 48(2), 151-165.

EXTENDED ABSTRACT

Different theories have been developed by social scientists on class and class conflict, which is a very controversial subject in sociology. Ralf Dahrendorf is a sociologist who also worked on that topic. He had worked on transformations about class and class conflict along with changes in industrial societies. He was influenced by functionalists' and conflict theory's approaches to social change and conflict. It could be said that Weber has the main influence on him but he's definitely influenced by Parsons and well, by Marx, too. On the contrary, to that effect, his main problem is against Marx's class perception. Dahrendorf explains that Marx's predictions on class and class conflict did not occur in industrial societies. Marx explained classes through the ownership of means of production which shapes people's common interests and common living conditions which will make them get together. Those people who are united are classes in Marx. In terms of means of production, there are only two common interests and living conditions of common life which are explained by Marx as two classes; proletariat and capitalists. But Dahrendorf explains that Marx was empirically false in industrial societies. According to Dahrendorf, there is no longer a sharp distinction between classes. To add, capitalists and workers are also differentiated among themselves. Workers are divided according to their abilities; capitalists are according to their power. Each class is divided according to theirs own interests. That's why Dahrendorf mentions interest groups. There are no more homogeneous classes or as Marx mentioned before, there are interest groups in industrial societies. Interest groups had also changed the form of the social conflict. The conflict has been institutionalized in industrial societies after interest groups.

The nature of the conflict has changed in the post-industrial society. There is no longer any conflict in the classical Marxist understanding. The conflicts have now lost their intensity. That's why Dahrendorf finds it wrong to expect a revolution from conflict. The destructive aspect of the conflicts between the classes has disappeared. There are conflict groups that replace classes. The severity of conflict in industrial societies has decreased in this way. Industrial and political interests of workers coincided in capitalist societies. However, there has been a distance between these two elements in industrial societies. Workers are not former workers. Now the position of the worker is determined by his/her consumption habits and lifestyle. This is status. Unlike Marxism, classes are no longer united in one place based on their interests. The working class is divided amongst itself. Similarly, the capitalist class is divided.

Dahrendorf's analysis of industrial societies is important as it reflects the great change experienced in industrial societies and beyond. The reason why the

revolution and conflict that Marx expected did not take place cannot be understood without also considering Dahrendorf's analysis. He conveyed the changing structure.

In this study, Dahrendorf's thoughts on class and class conflict study in industrial societies are included. The approaches that primarily Dahrendorf was affected by were mentioned and then the thoughts on class and class conflict of Marx were given place and the points Dahrendorf differed from Marx were stated. The study aimed to show Dahrendorf's concepts on class analysis and thoughts on social change. What kind of changes the class has experienced according to Dahrendorf and the changing nature of the conflict in changed social structure are also included.